

pot do pravopisne osamosvojitve učencev. Da bo sprva šlo tako delo počasneje od rok in čez čas vse hitreje, je dobro vedeti. Pa tudi učenci naj vedo, kaj jim bolj koristi.

Še važno vodilo za popravo: pri ločilih je potreben zapis celega stavka (tudi pri odvečni vejici), ker kak skrajšan način ni smisel; če pa gre za popravek besede, jo je boljše za utrditev vidne in gibne podobe s trdno voljo napisati sedemkrat samo, kot zaradi nje brez haska ponavljati dolg stavek. Po neki trdoživi metodični šegi delajo marsikje ravno obratno.

Že iz nekaterih nakazanih metodičnih možnosti izhaja, da pri sodobnem pouku v razredu ni mogoče pogrešati Slovenskega pravopisa in Malega slovenskega pravopisa. Gre pa v resnici še za dosti daljnosežnejšo nujnost, ki bi nanjo rad opozoril v sklepni misli: samo redno načrtno *delo s pravopisi* bi pobudilo trajno in globlje zanimanje učencev za pravopisna vprašanja in jim privzgojilo pravi odnos. In kdo drug kot šola naj prepriča mladega človeka, da je tak priročnik tudi doma nepogrešljiv? Tega se učitelji in šolska vodstva premalo zavedajo, na to ni dovolj pozoren niti učni načrt.

Sicer bi pa morali glede pravopisov čimprej sprejeti uradne minimalne *normative* za šole, kot smo jih že za toliko drugih, celo manj pomembnih stvari. Zares najnujnejša opremljenost za neovirano delo je takšna: v vsaki učilnici šolska izdaja pravopisa, v predmetni za slovenščino tudi velika, v zbornici ali knjižnici obe izdaji in Slovar slovenskega knjižnega jezika, za učno-vzgojni proces pa posebej komplet 16 malih pravopisov, ki bi bili na voljo razredni in predmetni stopnji. Izvodi po učilnicah so obenem rezerva za takrat, kadar ne bi mogla delati po dva učenca ob eni knjigi.

Vendar bi bilo resnično škoda, če bi z nakupom tako dragocenih in prepotrebni pri pomočkov, ki bi učili in vzgajali tisoče učencev, odlašali do uradne zapovedi. Ko učitelj knjige ima, se domisli številnih zanimivih vaj – in ne samo pravopisnih! Za novo šolsko izdajo pravopisa pa bi bilo vredno temeljito premisliti, kakšna zasnova je metodično najprikladnejša. Za nižje razrede osnovne šole bi bila smotrna posebna priredba.

Slovenščina v javni rabi

»DEŽELA« IN »DRŽAVA«

Besedi *dežela* in *država* se v našem tisku uporabljata na različne načine, dostikrat brez prave utemeljenosti. Oktobra 1980 ju je dr. Jože Toporišič obdelal v radijskem jezikovnem pogovoru, ki je imel naslov *Dežela proti državi*. Pokazal je, da naša javna občila v zadnjih časih prevečkrat uporabljajo besedo *dežela* tam, kjer bi morale biti *država*. Po njegovem so nekateri časnikarji očitno napravili sklep, da je *dežela* kar *država*, ko to gotovo ni vselej res. Izrekel je tudi dvom, ali bodo časnikarji kaj pri sluhili njegovim razlogom, in kajpada mu niso, pišejo še kar naprej brez pravega razločevanja.

Po Toporišičevem mnenju, izraženem v pogovoru, se besedi po glavnih pomenih jasno ločita: *dežela* da je le *del* države, ne tudi država sama. Ob tem se mi je takoj zbudil dvom, ker sem domneval, da je *dežela* v nekaterih primerih vendarle *isto kot država*, čeprav ne tako pogosto, kakor to pišejo časnikarji. Rad pa Toporišiču priznam, da razloček med besedama slovarsko ni dovolj obdelan, še zlasti ne v novem akademskem slovarju. Saj je ta slovar, kot je pravilno dejal T., tudi v precejšnji meri

kriv napačne rabe *dežele* za *državo*, ker to rabo imenuje publicistično in s tem tako rekoč navaja publiciste k njej, namesto da bi jo odsvetoval.

Če pogledamo v SSKJ, kaj je *dežela*, najdemo, da je to 1. »obsežnejše, s kakimi značilnostmi povezano ozemlje«, in 2. »v okviru države pokrajinska enota s svojo upravo«. Pomena sta si precej blizu, saj *deželi* v prvem pomenu manjka le določena upravna organiziranost, je samo naravna, zemljepisna enota, v drugem pomenu pa tudi politična. Pod prvo točko so kot publicistični navedeni pomeni, kjer se *dežela* rabi za *državo*, čeprav to iz opredelitve ne izhaja.

Tudi za *državo* ima SSKJ dve opredelitvi. Po prvi je to »organizirana politična skupnost, ki ima na prostorsko omejenem ozemlju suvereno oblast«. Po drugi pa je to »politična sila, ki predstavlja, vodi in upravlja to skupnost«. Po obeh opredelitvah je država nekaj abstraktnega, in menim, da dopuščata čudne razlage. Po prvi bi bila *država* tudi Vzhodnoindijska družba, ki je gospodovala v Indiji: bila je organizirana politična skupnost, ki je imela suvereno oblast na prostorsko omejenem ozemlju. In podobno bi lahko veljalo za Mednarodno finančno družbo, ki je nekaj časa vladala tedanjemu Belgijskemu Kongu – bila je po tej opredelitvi država. Ta opredelitev je podobna anglosaškim opredelitvam države, vendar te pravijo, da je država »politična organizacija družbe«. Za ožji pomen, ki ga v SSKJ izraža druga točka, tam raje uporabljajo izraz *government*, torej vlada, vladne ustanove, vladalski aparat, kakor si pač razložimo ta pojem.

Našo akademjsko opredelitev bi bilo torej treba obrniti in reči *politično organizirana skupnost* in ne »organizirana politična skupnost«, in namesto *skupnost* bi bilo najbrž jasnejše *družba*.

V nemškem Dudnovem leksikonu pa sem našel za *državo* drugačno opredelitev, ki je sicer dolga, zato pa izčrpna: »v veljavnih pravnih in političnih normah trajajoča vodstvena in vladalska ustanova skupnosti, ki po Jellineku obstoji iz *državnega ljudstva*, *državnega ozemlja* in *državne oblasti*.« Za nas sta zanimivi prvini, ki sta tukaj prvič pridruženi: državno ljudstvo in državno ozemlje. V pojem države mora biti gotovo zajeto tudi državno ozemlje, saj ni države brez ozemlja, ali pa obstaja samo na papirju. SSKJ ima sicer pod 1. točko kot stranski pomen dodano še »ozemlje, ki pripada tej skupnosti«, a mislim, da to ne more biti stranski pomen, ozemlje mora biti zajeto že v prvi in glavni opredelitvi, namesto da je postavljeno na rob. In seveda bi morala opredelitev tudi jasno vsebovati *državno ljudstvo*.

Vse našete opredelitve z dopolnitvami pa nam mogoče že dajejo razločevati med *deželo* in *državo*. Vidimo, da je *dežela* predvsem *naravni* in *zemljepisni* pojem: mišljeno je predvsem neko *ozemlje* s svojimi *prebivalci*. Le v nekaterih primerih je *dežela* tudi posebna politično organizirana enota, in tedaj jo je lahko spoznati.

Država je bolj zapleten pojem, ker vsebuje več značilnosti. Kakor pojem *dežele* vsebuje tudi pojem države *ozemlje* in *prebivavstvo* na njem, zraven pa izraža, da je to dvoje na poseben način politično organizirano. (Tu ostajamo pri prvem pomenu iz SSKJ, drugi nas tu ne zanima.) *Dežela* je včasih res *del države*, kadar je le-ta sestavljena iz več *dežel*. Lahko pa država vsebuje tako rekoč *eno deželo*, se *prekriva* z njo, le da ima kot država še dodatno lastnost, namreč državno oblast.

Iz povedanega bo morda že razumljivo, zakaj so mogoče zamenjave med pojmom. Preveč se ujemata, da bi ju lahko vedno razločevali. So primeri, ko mislimo samo ali predvsem na prvi dve lastnosti države, torej na državno ozemlje in državno ljudstvo, in tedaj se nam ponuja izraz *dežela*, ki že obsega to dvoje. Kadar pa je tretja lastnost države, *državna oblast*, tako izrazita, da je ne smemo zanemarjati, je uporaba izraza *dežela* nedopustna, tedaj *moramo* reči *država*. Še posebno neustrezno je, če uporabljamo izraz *dežele* tam, kjer gre za večje mednarodne združbe, v katerih so včlanjene države.

Napačni so zato naslednji zgledi, pobrani iz naših javnih občil. »Vse te dežele v Združenih narodih so glasovale za sankcije.« Vsi vemo, da so v Združenih narodih zastopane države, ne dežele. Enako napačno je: »Odkar so v Iranu na vladi revolucionarne sile, je ta dežela postala ...« Že zveza »na vladi« kaže, da ne moremo zanemariti političnega vidika in da je nujno govoriti o *državi*, ne o *deželi*. Ali tole: »Dogodek je spodbudil šiitske sile v večini dežel ob Perzijskem zalivu« – spet gre za države. »Sodišče ne bi sodilo talcem, temveč deželi, ki jo predstavljajo« – prava ironija, da so tu kot *dežela* mišljene ZDA, ko so pač država par excellence, celo sestavljene iz številnih držav. In vsi ti štirje napačni stavki so iz enega samega radijskega komentarja!

Res je dal tu slab zgled že Pravopis 62, ker govori o »deželah ljudske demokracije«, namesto da bi govoril o *državah*. Tako potem časniki govorijo o nasprotstvih »med zahodnimi in socialističnimi

deželami«, ko so to lahko le države, saj nasprotstva velikokrat celó izvirajo iz različnosti državnih ureditev.

Nekaj posebnega je raba »dežele v razvoju«. Še danes, ko to pišem, sem slišal po radiu, da se bo konference v Mehiki poleg industrijskih držav udeležilo 22 dežel v razvoju – kakor da niso tudi le-te same države! Časnikarji tega gotovo ne mislijo, a njihovo pisanje zbuja vtis, kakor da so »dežele v razvoju« nekaj manj, ko se bodo industrializirale, šele zaslužijo, da jim rečemo države.

Večkrat pa stopi tretja lastnost države, *državna oblast*, nekako v ozadje, tako da nam ni treba misliti nanjo; ponekod bi se zdelo celó nesmiselno, če bi poudarjali ta vidik ob prvih dveh. Tedaj namesto države upravičeno uporabljamo *deželo*: »Grčija je dežela, ki ima veliko antičnih spomenikov« – res je Grčija država, a tu mislimo pač le na njeno ozemlje. »V našo deželo je prišla pomlad« – tudi če je s tem stavkom mišljena naša država Jugoslavija, ob prihodu pomladi prav nič ne mislimo na njeno politično ureditev, temveč na ozemlje in morda še prebivalce. »Avstrija je zelo gorata dežela« – tudi tu mislimo le na državno ozemlje, in podobno v stavku »Naša dežela je med najlepšimi v Evropi«.

Namesto *država* torej večkrat le upravičeno rečemo *dežela*. Če za to nimamo zanesljivega občutka, je treba malo pomisliti, na kaj se izraz pravzaprav v danem primeru nanaša. Nedvomno pa je neustrezno pogostno govorjenje o kapitalističnih ali zahodnih in vzhodnih ali socialističnih *deželah*, vse to so *države*, in njihove državne oblasti ali državne ureditve v takih zvezah ne smemo prezreti.

Janez Gradišnik
Ljubljana

DADA

Rada bi vedela

Aleš Berger v svoji – za moje pojme le nekoliko predrobceni, premalo nazorni in tudi neizčrpni – študiji Dadaizem. Nadrealizem (Literarni leksikon 14, DZS 1981) dvozložnice dada ne sklanja. Na 9. strani zvežčka izrecno pove, kako bo uporabljal besedo dada, »in sicer kot nesklonljiv samostalnik moškega spola«.

V 42. številki Teleksa z dne 20. 10. 1981 v rubriki »To bi morali vedeti« tudi Tine Hribar, ko poroča o Bergerjevi knjižici, najbrž celo po njegovem zgledu, izraza dada ne sklanja.

Srečko Kosovel pa ga je nasprotno sklanjal (»Smeh kralja dade«). Prav tako ga sklanja Slovar slovenskega knjižnega jezika I (»dada-e«). In tudi Marko Juvan, ki je v prvi številki Jezika in slovstva za leto 1981/82 poročal »O dveh najradikalnejših avantgardah« ter se samo po sebi umevno dotaknil tudi Bergerjeve študije, saj se njegovo razmišljanje, kot sam trdi, v veliki meri opira prav nanjo, ... dado le sklanja (»sočasno z dado ...«).

V Pravopisu 1962 tega izraza ni. Je samo dadaizem. Slovar tujk iz leta 1970 (enako šesta izdaja iz leta 1979) pa ima to besedo le v oklepaju, kjer je rečeno, da izvira dadaizem iz francoske besede brez smisla dada.

Vprašujem: Gre potemtakem za sklonljiv ali nesklonljiv samostalnik, ali kar za oboje hkrati? In je lepše, da ga sklanjamo ali da sklanjatev opustimo? Ali je čisto vseeno, za katero varianto se odločimo? In če ni nujno, da dado sklanjamo, ker je sklanjatev fakultativna, podvržena pač naši izbiri, zakaj nas Slovar slovenskega knjižnega jezika ne opozarja, da sta nam dani na voljo kar dve možnosti?

Jolka Milič
Sežana

Odgovor

Besed *dada*, pa tudi *dadaizem* v Načrtu pravil slovenskega pravopisa, o katerem sedaj razpravljamo, prav tako ni, bržkone ker so sestavljalci verjeli, da se je raba ustalila na Kosovelov način oziroma tako, kakor je zapisano v SSKJ I. Pa je očitno, da živijo tudi take stare prevzete besede svoje življenje.